

ЖАМОАТ СЕКТОРИ УЧУН МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИ АСОСИДА БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ ВА ҲИСОБОТИ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Рашид Хакимов

“ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети Иқтисодиёт кафедраси

Иқтисод фанлари номзоди, доцент

rashidxakimov1958@gmail.com

Нурбек Абдурахмонов

“ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети Бухгалтерия ҳисоби ва аудит

кафедраси талабаси

E-mail: abduraxmonovnurbekazamogli1@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистонда амалага оширилаётган муҳим ўзгаришларни жаҳон стандартларига мослаштириш ва ўзаро уйғунликни таъминлаш барқарор иқтисодиётни юксалтириш муҳим эканлигини эътироф этиш лозим. Бухгалтерия ҳисоботи стандартларини бир хиллаштиришнинг ҳолисона жараёни ИФРС (Интернационал Финансиал Репортинг Стандардс)га асосланган ЖС ва МҲХСни жамоат секторининг таққослаб бўладиган ва сифатли молиявий ҳисоботини тайёрлаш учун халқаро стандартларнинг ягона, кенг қамровли тизими кўмаклашди муҳим эканлиги изоҳланган.

Калит сўзлар: Мулкчилик, иқтисодий ислохатлар, иқтисодий эркинлик, хусусий мулкчилик, изчил ислох, либераллаштириш, модернизация, халқаро кўрсаткичлар, халқаро стандартлар.

АННОТАЦИЯ

В этой статье следует признать, что именно важный должен адаптировать изменения, которые внедряются в Узбекистане, к стандартам Джексона и создать стабильную экономику для обеспечения гармонии. Было объяснено, что МСФО (Международных стандартах финансовой отчетности), предвзятом процессе унификации стандартов бухгалтерской отчетности, руководствуется единой всеобъемлющей системой международных стандартов для подготовки сравнительной и качественной финансовой отчетности государственного сектора.

Ключевые слова: собственность, экономические реформы, экономическая свобода, частная собственность, последовательная

реформа, либерализация, модернизация, международные показатели, международные стандарты.

ABSTRACT

In this article, it should be recognized that it is important who must adapt the changes that are being implemented in Uzbekistan to Jackson standards and create a stable economy to ensure harmony. It was explained that IFRS, based on IFRS (International Financial Reporting Standards), a biased process of unification of accounting standards, is guided by a single comprehensive system of international standards for the preparation of comparative and qualitative financial statements of the public sector.

Keywords: property, economic reforms, economic freedom, private property, consistent reform, liberalization, modernization, international indicators, international standards.

КИРИШ

Бунуги кунда давлат ва жамиятни ўртасидаги муносабатларни такомиллаштиришда ЖС МҲХСни мослаштириш зарурлиги миллий дастурлар билан ҳам, Ўзбекистон Республикаси давлат молиясини бошқариш тизимини ривожлантириш жараёнига берилган халқаро баҳолар билан ҳам муҳим эканлигини тасдиқлаш мумкин. ЖС МҲХС (Жамоат сектори учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари) асосида жамоат сектори учун бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи тизимини такомиллаштириш Ўзбекистон бюджет тизимини ислоҳ қилиш йўналишларидан бириди. Қабул қилинган янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳам бу борада назарда тутилган Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Ҳисоб палатасининг давлат бюджети шакллантириш ваколатининг Ўзбекистон Республикаси Олий мажлисига ўтказилишида ҳам ўз тасдиғини топмоқда.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Ўзбекистон Республикасида олиб борилаётган ислохатларнинг кенг миқёсда ривожланиши иқтисодиётнинг барча тармоқларида кузатилмоқда. Юртимизда амалга оширилаётган иқтисодий ислохатларнинг асосий мақсади, энг аввало иқтисодий эркинликни таъминлаш, иқтисодиётнинг барча соҳаларидаги хусусий мулкчиликни ривожлантириш ҳамда мустаҳкамлашдан иборатдир.

Мамлакатимизда чуқур ўзгаришлар, сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий ҳаётнинг барча томонларини изчил ислоҳ этиш ва либераллаштириш, жамиятимизни демократик янгилаш ва модернизация қилиш жараёнлари жадал суръатлар билан ривожланиб бормоқда. Бунда кучли фуқаролик жамиятини шакллантириш йўлида

белгилаб олинган ва изчил равишда амалга оширилаётган улкан вазифалар мустаҳкам замин яратмоқда.

ЖС МХХС (Жамоат сектори учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари) асосида жамоат сектори учун бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи тизимини такомиллаштириш Ўзбекистон бюджет тизимини ислоҳ қилиш йўналишларидан биридир.

Ушбу ислохотнинг зарурлиги, энг аввало, айнан бухгалтерия ҳисоби тизимлари сифатли ва замонавий бошқарув қарорларини қабул қилиш учун зарур бўлган ахборотни акс эттиради. Бухгалтерия ҳисоботи стандартларини бир хиллаштиришнинг ҳолисона жараёни ИФРС (Интернационал Финансиал Репортинг Стандардс)га асосланган ЖС МХХСни жамоат секторининг таққослаб бўладиган ва сифатли молиявий ҳисоботини тайёрлаш учун халқаро стандартларнинг ягона, кенг қамровли тизими деб эътироф этишга кўмаклашди.

ЖС МХХСнинг қўлланилиши давлат сектори фаолиятининг натижаларини баҳолаш учун кўпроқ имкониятлар тақдим этган ҳолда молиявий ахборотнинг сифатини яхшилаш ва очиқ-ошкоралигини ошириш имконини беради. Ахборотнинг ишончлилиги ва тўлиқлигини ошириш ҳисобига давлат активларининг бошқарилишини яхшилаш, шунингдек давлатнинг молиявий ҳисоботини халқаро кўрсаткичлар билан таққослаш имкониятини беради.

Юқорида қайд этилган сабаблар билан бир қаторда ЖС МХХС амалиётига ўтиш зарурлиги амалдаги норматив-ҳуқуқий базанинг амалий муаммолари билан изоҳланади. Хусусан, ЖС МХХСни қўллаш мезонларини инобатга олган ҳолда норматив-ҳуқуқий базага берилган баҳо унинг қуйидаги камчиликларини аниқлади:

1) Ахборотни очишнинг аниқ асосларининг йўқлиги

Амалдаги қонун ҳужжатларида бухгалтерия ҳисобида оператсияларни акс эттириш тартиби етарлича аниқ тартибга солинмаган. Бюджет ҳисобини юритишнинг барча масалалари бюджет ташкилотларида Бухгалтерия ҳисобига доир йўриқномада тартибга солиниши назарда тутилган, бироқ бюджет муассасалари молия-хўжалик фаолиятининг барча жиҳатларини бир йўриқномада жамлашнинг амалда имкони бўлмади.

2) Айрим молиявий, бюджет ва бюджетдан ташқари оператсияларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартибининг йўқлиги. Хусусан, давлат ташкилотларининг қишлоқ хўжалиги фаолияти билан боғлиқ оператсияларининг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартибининг йўқлиги.

3) Бухгалтерия ҳисобига доир қоидаларнинг кўплиги. Ушбу қоидалар ҳисоб юритиш ва ҳисоботнинг айрим жиҳатларини такрорлайди.

4) Ташқи фойдаланувчилар учун давлат молиясининг статистикасини таҳлил қилишнинг имкони йўқлиги. Бухгалтерия ҳисобининг амалдаги тизими ташқи фойдаланувчилар талабларига жавоб берадиган ахборотни шакллантириш имконини бермайди. Жумладан, давлат бюджетини ижро этиш тўғрисидаги ҳисоботларнинг шакли 2011 йилги Давлат молияси статистикасига доир қўлланма талабларига мувофиқ ХВФ томонидан тақдим этиладиган ҳисоботларнинг шаклидан фарқ қилади.

5) Давлат молиясининг барча ҳисобварақларини жамлаш имкони йўқлиги. Хусусан, давлат бюджетининг ва барча бюджетдан ташқари фондларнинг ҳисоби ҳозирги вақтда алоҳида юритилмоқда.

Бугунги кунда ЖС МҲХСни мослаштириш зарурлиги миллий дастурлар билан ҳам, Ўзбекистон Республикаси давлат молиясини бошқариш тизимини ривожлантириш жараёнига берилган халқаро баҳолар билан ҳам тасдиқланган. Жумладан, 2010–2018 йилларга мўлжалланган давлат молиясини бошқариш ислоҳоти стратегиясида ЖС МҲХСга мос келадиган давлат секторида бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартини ишлаб чиқиш ва жорий этиш бухгалтерия ҳисобини ислоҳ қилишнинг муҳим вазифаси сифатида белгилаб олинган. Бу зарурат ҳам БМТТДнинг «Ўзбекистонда бюджет тизимини ислоҳ қилиш» лойиҳаси доирасида тайёрланган Ўзбекистон Республикаси Бюджет кодексининг лойиҳасида назарда тутилган.

ЖС МҲХСга риоя қилиш ПЕФА (Публич эхпендiture анд Финансиал Ассунтабилити) тизими бўйича давлат молиясини баҳолашнинг энг муҳим кўрсаткичи ҳисобланади. Ушбу мезонни ҳисобга олган ҳолда Жаҳон банки экспертлари Ўзбекистондаги давлат молиясини охириги баҳолаш доирасида молиявий ахборотнинг тақдим этилаётган ахборотнинг тўлиқ эмаслиги нуқтаи назаридан ҳисобга олишнинг халқаро стандартлари талабларига қисман мувофиқ келмаётганлигини қайд этдилар.

Давлат секторига молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини пухта жорий этиш учун БМТТДнинг ва Молия вазирлигининг «Ўзбекистонда бюджет тизимини ислоҳ қилиш» қўшма лойиҳаси томонидан 2013–2014 йилларда давлат секторида бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботининг ислоҳ қилинишига кўмак берилди. Лойиҳа доирасида ЖС МҲХС асосида бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи тизимини такомиллаштириш концепсияси ишлаб чиқилди. Бухгалтерия ҳисобининг 12 та стандарти лойиҳаси тайёрланди. Ушбу стандартларни мамлакат бухгалтерия ҳисоби амалиётига жорий этиш мутахассисларни улар билан тўғри ишлашга ўқитишни, шу жумладан бюджет соҳасидаги бухгалтерлар ва молия ходимларини ўқитиш ва қайта тайёрлашни, ўрта ва олий таълим муассасалари ўқув дастурларини қайта йўналтиришни,

шунингдек таҳсил олувчиларнинг турли тоифалари учун мўлжалланган ўқув-методик қўлланмаларни янгилаш ва улар билан таъминлашни талаб қилади.

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти «Бухгалтерия ҳисоби ва аудит» кафедраси доценти, иқтисод фанлари номзоди Ташназаров С.Н., нинг илмий изланишлари ва илмий мақоласида таъкидланганидек.

Ўзбекистон Республикасида МХХСларга ўтишда ўзига хос ва миллий иқтисодиётимизга мос йўл танланди. **“Бу халқаро стандартларга мувофиқ келадиган бухгалтерия ҳисоби бўйича миллий стандартларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий қилиш йўли бўлди.** Ҳозирги кунда ишлаб чиқилган миллий стандартларимиз халқаро стандартларга мувофиқ келади”[1]. Шу билан бир қаторда ҳозирги кунда корпоратив бошқарувга асосланган акциядорлик жамиятларида халқаро стандартлар асосида молиявий ҳисоботни тузишга ўтилмоқда. Бу эса бевосита халқаро стандартлар асосида молиявий ҳисоботни тузиш ёки миллий стандартлар асосида тузилган молиявий ҳисоботни халқаро стандартларга трансформация қилиш орқали эришилиши мумкин. Биринчи йўл халқаро стандартлар асосида тўғри ва сифатли молиявий ҳисобот тузишга эришилишни таъминлайди. Иккинчи йўлда эса трансформация жараёнида кўплаб муаммо ва тўсиқларга дуч келиш мумкин. Лекин иккита йўлнинг ечимида ҳам халқаро стандартларнинг мазмун ва моҳиятини чуқур ўрганиш, унинг методологик масалаларини қўллай олиш, миллий стандартларимизни имкон қадар халқаро стандартларга мувофиқлаштиришимиз, дунё университетларида ўқитилаётган «Молиявий бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи» фанини ўрганишимиз, инглиз тилидаги адабиётларни ўзбек тилига таржима қилишимиз, бухгалтерия ҳисоби соҳасида халқаро атамаларни қабул қилишимиз, амалиётчи ходимлар ва илмий тадқиқотчиларни хорижий мамлакатларда тажриба алмашилишини ташкил этишимиз, амалиётчи бухгалтерларни сертификатлаш ишларини йўлга қўйишимиз керак бўлади”[2].

Дусмуратов Раджапбай Давлетбаевич, иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, ҳам ўз фикр мулоҳазаларида айтиб ўтганларидек, “Иқтисодиётни эркинлаштириш ва ислохотларни чуқурлаштириш шароитида корхоналар бухгалтерия ҳисобини такомиллаштиришнинг муҳим йўналишларидан бири уни ҳисоб ва ҳисоботнинг халқаро стандартларига мослаштиришдир. Бу Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётига инвестицияларни жалб қилиш, қўшма корхоналарни ривожлантириш, иқтисодиётда, хусусан, аграр секторда ислохотларни чуқурлаштириш, ҳисоб ва назоратнинг сифатини ҳамда самарадорлигини оширишга имкон яратади. Шунингдек, корхоналарга ўзларининг хусусиятларини, ишлаб чиқаришни ташкил этишдаги технологиялар ва техникалар меҳнат ва бошқарувдаги

хусусиятларини акс эттирадиган мукамал ҳисоб тизимини шакллантиришга маълум мустақиллик беради. Шу боисдан, бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандартларини чуқур ўрганишга ва миллий ҳисоб ҳамда ҳисобот тизимини халқаро стандартларга ўтказишга алоҳида эътибор қаратиш зарурлиги ҳақида ҳам муҳим маълумотлар бериб ўтилган”[3].

Тошкент молия институти профессорлари Акром Каримов, Ислон Қўзиев, Матназар Рахимовлар ҳам ўз илмий ишларида таъкидлаганидек, “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш юзасидан тажриба-синов олий таълим муассасаси сифатида белгиланган Тошкент молия институтида қарор асосида ишлаб чиқилган “Йўл харитаси”да кўрсатиб ўтилган қатор чоратадбирларнинг босқичма-босқич ижроси таъминланмоқда. Масалан, Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари, Аудитнинг халқаро стандартлари, Тижорат банкларида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари, Бюджет ҳисобининг халқаро стандартлари каби фанлар бўйича ўқув ва ишчи ўқув дастур(силлабус)лари ишлаб чиқилиб, амалдаги ўқув режалари таркибига киритилиб, ўқитилиши йўлга қўйилди. Шунга мос равишда институтда Халқаро бухгалтерия ҳисоби, Аудитнинг халқаро стандартлари, Бюджет ҳисобининг халқаро стандартлари ва Тижорат банкларида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари каби фанлардан ўқув адабиётлари яратилди. Бухгалтерия ҳисоби, аудит соҳаси бўйича малакали кадрлар тайёрлашда тўлиқ халқаро тажриба атрофлича ўзлаштирилди” дея эътироф этмоқдалар [4] .

БМТТД ва Молия вазирлигининг «Ўзбекистонда бюджет тизимини ислоҳ қилиш» кўшма лойиҳаси томонидан учрашувлар ўтказилиб, уларда вазирлик ҳамда бюджет ташкилотларининг тахминан 50 нафар мутахассиси, олий ўқув юрларининг ўқитувчилари, Бухгалтерлар ва аудиторлар миллий ассотсиатсияси ҳамда бошқа касаба уюшмаларининг экспертлари, шунингдек халқаро эксперт – Халқаро валюта фондининг фискал сиёсат бўйича минтақавий маслаҳатчиси иштирок этди. Мазкур учрашувлар бухгалтерия ҳисоби тизимини ЖС МҲХС асосида ислоҳ қилиш масалаларини муҳокама этиш мақсадида ташкил этилди.

Шунингдек лойиҳа томонидан Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги Ўқув маркази тингловчилари учун ЖС МҲХСни давлат секторидаги бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи миллий тизимига жорий этиш бўйича танишув семинари ташкил этилди. Семинарда иштирокчиларга ЖС МҲХСнинг моҳияти ва методологияси, уларни Ўзбекистондаги бухгалтерия ҳисоби тизимига мослаштириш имкониятлари ва шартлари шу асосда тузилган Бухгалтерия ҳисоби ва ҳисобот тизимини такомиллаштириш концепсияси тақдим этилди. Ишлаб чиқилган Бюджет ҳисоби стандартлари лойиҳаларини Ўзбекистондаги бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи

тизимининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда халқаро стандартларга мувофиқлаштириш масалалари амалий масалалар сифатида муҳокама этилди [5].

Юқоридаги фикрлар мамлакатимиз Президенти томонидан ишлаб чиқилган 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси тўғрисидаги муҳим жihatлар учун хизмат қилади.

ХУЛОСА

Мухтасар қилиб шуни таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда ЖС МҲХС асосида бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи тизимини такомиллаштириш концепсияси ишлаб чиқилди. Шунга мувофиқ бухгалтерия ҳисобининг 12 та стандарти лойиҳаси тайёрланди. Ушбу стандартларни мамлакат бухгалтерия ҳисоби амалиётига жорий этиш мутахассисларни улар билан тўғри ишлашга ўқитишни, шу жумладан бюджет соҳасидаги бухгалтерлар ва молия ходимларини ўқитиш ва қайта тайёрлашни иборат. Шунинг учун ҳам ҳар бир соҳада, Бухгалтерия ҳисоби ва ҳисобот тизимини такомиллаштиришни таъминлаш асосий манба бўлиб хизмат қилиш лозим.

REFERENCES

1. <https://xs.uz> > uzkr > post Ўзбекистон Республикаси бухгалтерия ҳисоби миллий стандартлари тўплами. – Т.: «NORMA», 2011. –360-бет.
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/moliyaviy-isobotning-hal-aro-standartlari-va-ulargatish-zaruriyati>
3. Дўсмуратов Р.Д.: “Бухгалтерия ҳисоби назарияси” дарслик, Тошкент 2020, 487 бет
4. <https://xs.uz> > uzkr > post
5. www.uz/yangiliklar/ Жамоат сектори учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида бюджет ташкилотларининг бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи тизимини такомиллаштириш нашриёти, 2022, 33-34 бет